

CORRANDES DE L'EBRE (1)

Josep Cid i Català

Amb aquesta Miscel·lània comença la publicació d'una sèrie de cançons curtes o corrandes que han estat recollides a la Ribera d'Ebre i a Mequinensa.

La Cançó tradicional pot presentar-se com a material, ser útil a interessos diversos. Ha estat utilitzada, recordem els nostres folkloristes lligats a la Renaixença, per establir una determinada visió de «l'ànima popular»; ha estat útil als antropòlegs en llurs estudis, als historiadors, als musicòlegs o als pedagogs; als grups d'animació cultural o a grups que han reivindicat els gèneres tradicionals com una eina de lluita contra la cultura dominant; i és clar, ha estat, encara que ben sovint barrejada amb altres aspectes, centre d'atenció dels estudis literaris, centre, aquest, que va motivar el recull de cançons amb la intenció d'intentar esbrinar quins són els lligams entre unes situacions determinades i la seva literaturització: assenyalar els principis estructurals de les composicions, la diversitat temàtica i el valor de motius i elements simbòlics, i amb la intenció de fer una aproximació al concepte de tradicionalitat. El resultat d'aquests interessos ha estat el recull que ara es presenta i un seguit de reflexions que formen part d'un estudi introductori a l'aplec i que de moment no es publiquen, però que el lector interessat pot trobar, en part apuntades en un article previ al recull que ara es presenta i que ha estat editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat dins *Estudis de Literatura Catalana en Honor de Josep Romeu i Figueras. I.* (1986).

La bibliografia dedicada al cançoner de la zona que ens hem marcat és escassa. Hi ha una sèrie de revistes i llibres de caire local o comarcal que en fan una referència tangencial i els treballs més específics queden assenyalats en indicar dos noms: Cels Gomis, que l'any 1887 va presentar en el «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» un article dedicat a «Follies particulars de Fraga, Mequinensa y

de Tortosa» i l'altre nom, inevitable en parlar del Cançoner, és el de Joan Amades, que treballà amb materials procedents de la nostra zona d'interès, tal com ho confirmen les llistes d'informadors que presenta. Aquesta evident manca d'atenció al cançoner de l'Ebre i la situació en què es troba tota la cultura de tipus tradicional demanen que, com més aviat millor, se'n faci un estudi aprofundit. El recull que ara es presenta no aspira a ser altra cosa que un estímul engrescador per portar a terme aquesta tasca urgent.

Les corrandes han estat agrupades entorn de sis nuclis temàtics: amor i desamor, fets i gent, infantils, els pobles, religió popular i el treball. En el recull, les cançons intenten aproximar-se, en la transcripció gràfica, als trets de l'oralitat i apareixen ordenades alfabèticament dins de cada tema (l'asterisc indica que no s'ha respectat l'ordenació alfabètica per evitar la dispersió de composicions similars) i acompanyades de notes d'aclariment i de variants que podem trobar aplegades en una sèrie de reculls dels quals indiquem la referència de forma abreujada (s'haurà de consultar el llistat bibliogràfic que apareixerà com a complement). Al final del recull consignarem els noms dels informadors, la seva edat i el poble on resideixen i afegirem quines corrandes ens han facilitat; si no s'indica cap altra referència, s'haurà d'entendre que són del mateix poble on s'ha recollit la cançó, tots aquells informadors que no portin cap nota addicional; en cas contrari, es tracta d'informadors arrelats al poble però que no hi han nascut o que actualment no hi viuen.

El treball que es presenta és el fruit de moltes col·laboracions, de l'atenció i bonhomia de molta gent que ens ha fet conèixer el seu saber i que fan que aquest recull sigui una obra col·lectiva. El recull és encara parcial i espera les aportacions de tots aquells que hi vulguin contribuir.

AMOR I DESAMOR

- 1.- Ai mare! les barques baixen
i els llaüts pugen amb vela.
Quina cara faran los hòmens
quan mos trobaran descalces.
- 2.- Ai mare! les barques baixen
i la meua no ha baixat.
- Ai filla!
s'ha quedat a Mequinensa
en un llaüt foradat.
- 3.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat les espardenyas.
Jo que les vai a buscar,
però m'hai quedat sense elles.
- 4.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat les espardenyas.
Mare, no em pegueu,
que io tornaré per elles.
- 5.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat les espardenyas.
Mare, no ho digueu al pare,
que io hi aniré per elles.
- 6.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat les espardenyas.
No la hi digos a mon pare,
que ja tornaré per elles.
- 7.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat lo mocador.
Jo que me'n vai a busca'l
i trobo un festejador.

8.- A la vora del riu, mare,
m'hai dixat los pantalons.
Anda vés-los a buscarlos,
que em fan falta per cosir els botons.

Les cançons 3,4,5,6,7,8, constitueixen un exemple de la utilitat de les variants.

Variants: Amades, C., núm. 1.433. Bayerri, RCT, III, pg. 61. Quintana, Materials..., núm. 29, 30. Seguí, CMA, pg. 353, 455, 553. Presenta variants musicals.

9.- A la serra del Castell
hi havie un tupí d'arròs.
No la hi digos a ta mare,
que mol minjarem los dos.

- La serra del Castell fa referència al promontori on es troba el castell de Mequinensa.

- mol: contracció de mos + el.

- Fixem-nos també, a més d'observar els aspectes morfològics i sintàctics, com la rima ens indica que la «o» de «dos» és oberta; ho veurem també en la composició següent:

10.- A la vora del riu, mare,
n'hi havie un tupí d'arròs.
No la hi digos a ningú,
que mol minjarem los dos.

11.- A la vora del riu, mare,
vai sentir cantar un moixó.
Me pensava que ere Jaume
i ere el meu festejador.

Aquesta cançó s'ha de relacionar amb les que presentem a l'apartat dedicat a «Fets» i s'ha de vincular a la dita de Mequinensa que hom utilitza per expressar un equivoc: «me pensava que ere un pare i ere el meu festejador». D'altra banda la cançó «A mitja nit» recollida en el cançoner de Seguí (p. 287) pot ajudar a copsar el sentit de la com-

posició presentada: «Esta nit a mitja nit / m'ha sentit cantà un canari/
pensant-me qu'aguileta / m'ha eixit pardal solitari».

12.- A la vora d'un sequiol
una llauradora plore,
i el llaurador la console
amb una fulla de col.

- sequiol: sèquia petita. Sequiola.

Temàticament i per un procés de divinització o desdivinització es pot relacionar amb aquesta altra corranda.

La Mare de Déu plorava
baix la sombra d'un pi;
Sant Josep l'aconsolava
en floretes de josmí.

Corranda recollida a: Obra del Cançoner, V. III, pàg. 55.

13.- Apa noies, sortiu totes
quan sentiu del corn lo cant,
que de cantar com aqueste
no n'hi ha cap més riu avall.

- corn: instrument utilitzat pels llaguters per fer senyals.

- Remarquem que en l'últim vers l'accent rítmic principal recau en 'cap'.

Aquesta cançó s'ha de connectar amb la primera de l'apartat dedicat al fet religiós.

14.- Carabassa me n'han dat,
tallada amb un ganivet.
Més m'estimo carabassa,
que la filla de Benet.

Carabassa: carbassa.

Amades, en comentar les cançons que citem més avall, explica el costum que servia als pares d'una noia per indicar, amb correcció, que un determinat pretendent no era del seu gust. El costum consistia a convidar el jove i oferir-li, entre els menjars, carbassa o bé, en certes contrades, costelles de porc. Si el noi, com s'ha de suposar, coneixia el codi, sabia que no era ben rebut.

Variants: Amades, C. 1.287, 5.275. Ginard, Cançoner..., V.IV núm. 9, pàg. 40; VI núm. 4.441, pàg. 243.

15.- Cara de mangranes agres
i taronges sense suc,
lo dia que tu vas nàixer
n'hi va nàixer el nostre ruc.

- Mangranes: magranes.

Variants: Amades, C. 1.170.

*16.- Tens la cara com un sapo,
los ulls com un matxo tort,
i el dia que tu vas nàixer
n'hi va nàixer el nostre porc.

Aquestes dues corrandes, la 15 i la 16 tenen en comú dos motius: els insults al rostre i la referència al dia de naixement com a presagi, tòpic clàssic, que aquí contribueix a remarcar l'atac. Són dos motius ben documentats en la literatura popular.

Variants: Insults al rostre: Bayerri, RCT, III, pàg. 243. Cocchiara, l'anima del popolo italiano.. pàg. 36, 63, 107, 179. Ginard, Cançoner... II, 780, 781, pàg. 392. Obra del Cançoner, III, pàg. 47. Moreira, Folklore tortosí, pàg. 183.

- El dia de naixement: Guinard, Cançoner, I, 1.403, 1.404, pàg. 386. II, 19, pàg. 130. Moreira, Folklore tortosí, pàg. 24. Rodríguez Marín, Cantos populares, II, 1.501, 1.579, 1.613, 1.614. Seguí, CMA, pàg. 470.

17.- Carinyo, que t'hai fet io,
que me'n fas tan mala cara.
Quan passa pel teu carrer
te tocaré la guitarra.

18.- I a la serra de Bovera
ha sortit un estel viu.
Si no em doneu a la noia,
mato el ruc amb una astral.

- La serra de Bovera: Aquesta cançó prové de Mequinensa, per aquest motiu crec que allà on diu Bovera hauria de dir Aubera, topònim de Mequinensa.

- Astral: destral.

Ens ha arribat per tradició oral que a Riba-roja d'Ebre un home va sacrificar un ase i el va penjar a la porta de la noia que l'havia rebutjat; a Vinebre ens han explicat històries similars en què utilitzaven, com a signes de desig aïrat, conills. En la corranda que hem presentat els increpats semblen ser els pares, factor que augmenta el dramatisme de la situació en insinuar-se la imatge de la noia retinguda. En aquest sentit intensificador hem d'entendre l'aparició de l'estel viu, un averany, un símbol de l'entrada en la foscor de la passió.

19.- Ja m'han dit que no em voleu
perquè sóc llauter i no cabo;
i algun dia me'n veureu,
amb quatre mules i un carro.

Els llaguters no eren els únics desafortunats; en la corranda que presenta Bayerri els que aspiren a canviar de condició són els pastors.

Variants: Bayerri, RCT, III pàg. 412.

20.- Ja sé que n'has pastat
i no m'has fet una coca.
Tota la nit que et rondo
amb lo cigarro a la boca.

21.- La barca dels canalienses
pel riu avall n'ha baixat.
Però el meu amor
s'ha quedat a Miquenensa
i no conto que li fasso cas!

- Canalienses: és una deformació de canadienses. Es refereix a un grup de treballadors de l'empresa popularment coneguda com la Canadenca.

- Miquenensa: observem la metàtesi respecte a Mequinensa.

Variants: del nostre recull, a l'apartat de treball, núm. 161.

22.- La dona em va demanar
amor, peixet i diners;
d'amor i peix prou n'hi dono,
que de l'altre no en tinc gens.

23.- Lo sol ne surt a la roca,
que és l'encant dels mariners.
Més val una xica guapa
que una bossa de diners.

24.- Mare, ja ha baixat lo novio,
morenet que Déu n'hi do,
porte les butxaques plenes,
que done això del carbó!

25.- Marieta, si en vols vindre,
al portal t'esperaré;
que anirem a fer la volta,
com a marit i muller.

Variants: Amades, C., núm. 877.

26.- Par morena m'has dixat;
te n'has 'nat a la blancor.
M'alegro de la millora,
que és més morena que io.

Variants: Amades, C., núm. 672.

27.- Peixet, volia la noia,
peixet li pescava al riu.

Lo peixet mort no el volie,
que volie peixet viu.

28.- Riu amunt i riu avall,
se'n va el cor i el cor me ve.
Riu amunt i riu avall,
per un mosso llauter.

29.- Si els petons floriguessen
com la flor del romerí,
totes les noies tindrien
la cara feta un jardí.

30.- Tinc una barca amb dos remes,
tinc dos novies vora mar,
i una dona amb dos braços,
que si ho sap m'estovarà.

31.- Una rosa en tinc a l'aigua
i un clavell en tinc en fresc;
la rosa és per la Verge
i el clavell pel meu promés.

Variants: Amades, C., núm. 1.265, 1.579.

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, Dámaso i BLECUA, José M.: *Antología de la poesía española. Lírica de tipo tradicional*. Biblioteca Románica-Hispánica, dirigida por Dámaso Alonso. VI Antología Hispánica 3. Ed. Gredos. Madrid, 1978².
- AMADES, Joan: *Costumari Català. El curs de l'any*. Vol. IV, Salvat Ed., Barcelona, 1953.
«Etnología musical» dins «Revista de Dialecteología y tradiciones populares». Vol. XI.
Folklore de Catalunya, II. Cançoner. Biblioteca Perenne. Ed. Selecta. Barcelona 1951.
- ARABIA, Ramon: «Vocabulari y notas folk-lóricas recullides en Tortosa y la Ribera d'Ebro» dins *Miscel·lània Folk-lòrica*. Biblioteca Popular de l'Associació d'Excursions Catalana, Vol. IV. Barcelona 1887.
- BACHELARD, Gaston: *El agua y los sueños. Ensayo sobre la imaginación de la materia*. Trad. Ida Vitale. Breviarios del Fondo de Cultura Económica, 279. Fondo de Cultura Económica. México 1978.
- BAYERRI, Enric: *Lo Criteri Tortosí (ideari de la vida pràctica). Refraner Català de la comarca de Tortosa. Recollit de milenars de documents i de la tradició oral més castiça i explicat i comentat segons l'esperit de la terra pairal per*. 4 volums. Ed. «La Gràfica». Tortosa 1936. (Abrev. RCT).
- BERTRAN i BROS, Pau: *Cansons y Follies populars (inèdites) recullides al peu de Montserrat*. Llibreria A. Verdaguer. Barcelona, 1885.
- BIARNÈS, Carmel: *Guia d'Ascó*. Institut d'Estudis Tarraconenses. Llibres Medusa 18. Tarragona 1983.
- BIARNÈS, Carmel i CID, Josep: *Guia de la Ribera d'Ebre*. Col·lecció El Prestatge Viatger, núm. 2. Edicions de la Llibreria de la Rambla. Tarragona 1984. (Abrev. Guia).
- BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles: «Costums que es perden» dins *Miscel·lània Folk-lòrica*. Biblioteca Popular de l'Associació d'Excursions Catalana, Vol. IV. Barcelona 1887.
- BOWRA, C.M.: *Poesía y canto primitivo*. Trad. Carlos Agustín. Co-

- lección Ensayo, 13. Antoni Bosch, editor. Barcelona 1984.
- CABRÉ, Dolors: *Riba-roja d'Ebre i el seu terme municipal*. Llibreria Guardias. Tarragona 1974.
- CANTELOUBE, J.: *Chants d'Auvergne*. 4 sèries. Hengel. Paris.
- CARRERAS i CANDI, Francesc: *La Navegación en el río Ebro*. Imprenta La Hormiga de Oro SA. Barcelona 1940.
- CAVALLÉ, Joan: «Sobre el caràcter local de la cultura popular» dins *La cultura popular a debat*. Edició a cura de D. Llopart, J. Prat i Ll. Prats. Cultura Popular, 3. Fundació Serveis de Cultura Popular. Editorial Alta Fulla. Barcelona 1985.
- CHEVALIER, Jean i GHEERBRANT, Alain: *Dictionnaire des symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*. Bouquins Collection dirigée par Guy Schoeller. Rober Lafont/Júpiter. Paris 1982².
- CLANCIER, Anne: *Psicoanàlisis, Literatura, Crítica*. Prólogo de Yvon Belaval. Apéndice de Carlos Castilla del Pino. Trad. María José Arias. Ediciones Cátedra SA. Madrid 1976.
- COCCHIARA, Giuseppe: *L'anima del popolo italiano nei suoi canti*. Musiche popolari raccolte da F. Balilla Pratella. Ulrico Hoepli editore. Milano 1929.
- CRIVILLÉ i BARGALLÓ, Josep: *Música tradicional catalana*. 3 volums Col·lecció Neuma, Clivis Publicacions. Barcelona 1983. «Cuadernos de Música Folklórica Valenciana». Director Manuel Palau Boix. Instituto Valenciano de Musicología. Institución Alfonso el Magnánimo. Diputación Provincial de Valencia, 1950.
- CURTIUS, Ernst Robert: *Literatura europea y Edad Media latina*. Vol. I Trad. M. Frenk Alatorre i A. Alatorre. Sección de Lengua y Estudios Literarios. Fondo de Cultura Económica. Madrid 1981.
- DONCIEUX, George: *Le Romancéro populaire de la France. Choix de chansons populaires françaises. Textes critiques. Avec un avant-propos et un index musical par Julien Tiersot*. Librairie Émile Bouillon. Paris 1904.
- DRONKE, Peter: *La lírica en la Edad Media*. Biblioteca Breve de bolsillo. Serie Mayor, 8. Seix Barral. Barcelona 1978.
- GINARD BAUÇA, Rafel: *El Cançoner Popular de Mallorca*. Biblio-

- teca Les Illes d'Or, 76. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1960.
Cançoner popular de Mallorca. 4 volums. Pròlegs de Francesc de B. Moll. Els treballs i els dies 4, 5, 6 i 7. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1966, 1967, 1970, 1975.
- GOMIS, Cels: «Follies particulars de Fraga, Mequinensa y de Tortosa» dins «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», VII. Barcelona 1887.
- IHDY, Vincent d': *Chansons Populaires du Vivaçais. Recueillies et transcrites avec accompagnement de piano par*. Durdel & fils. Ed. Paris.
- JANER MANILA, Gabriel: *Sexe i cultura a Mallorca: el Cançoner*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1980².
- El Llibre del Cuplet Català*. Col·lecció selecta de les populars cançonetes que han creat nostres coblejadors. Biblioteca Bonavia, vol. VIII. Llib. Bonavia. Barcelona 1929².
- LLOMPART, Gabriel: «Oraciones tradicionales del área catalana» dins «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares», XXVII. 1971.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramon: *Obras de Ramón Menéndez Pidal*. T. XI. Espasa-Calpe SA. Madrid 1973.
- MIRALLES i MONTSERRAT, Joan: *La història oral. Qüestionari i Guia Didàctica*. Ed. Moll, Palma de Mallorca 1985.
- MOGA, Àngel: «Cançons de les Falles d'Isil» dins «Etnologia Pallaresa. Homenatge a R. Violant i Simorra». Escudella 2. Butlletí de l'Associació d'Amics de Sant Roc del Pallars. Tremp. Estiu 1981.
- MOREIRA, Joan: *Del Folklore Tortosí. Costums, ballets, pregàries, jocs i cançons del camps i de la ciutat de Tortosa*. Tortosa 1979.
- NIGRA, Constantino: *Canti popolari del Piemonte*. Ermano Loescher. Torino 1888.
- Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Materials. Vol. I, II i III. Fundació Concepció Rabell Cibils. Vda. de Romaguera. Barcelona 1926.
- PASTOR i LLUIS, Federico: «Deportes y justas en el río Ebro» dins «La Zuda. Boletín del Ateneo de Tortosa. Revista cultural ilustrada». Año III. núm. 27. Tortosa 1915.
- PI i VIRGILI, Francesc: «Literatura oral al Baix Gaià» dins «Estudis

- altafullencs», 9. Centre d'Estudis d'Altafulla. Altafulla, 1985.
- Poesia Trobadoresca. Antologia.* A cura de Lola Badia. Versions d'Alfred Badia. Les Millors Obres de la Literatura Universal, 14. Edicions 62. Barcelona 1982.
- PUJOL, Francesc i AMADES, Joan: *Cançoner Popular de Catalunya. Volum I, Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música sonadors.* Fundació Concepció Rabell i Cíbils, Vda. de Romaguera. Barcelona 1936.
- PUJOL, Josep M.: «Literatura tradicional i etnoopoètica: balanç d'un folklorista» dins *La cultura popular a debat.* Edició a cura de D. Llopart, J. Prat i Ll. Prats. Cultura Popular, 3. Fundació Serveis de Cultura popular. Ed. Alta Fulla. Barcelona 1985.
- QUINTANA, Artur: «Materials per al coneixement de la literatura popular catalana a Aragó» dins *Estudis de llengua i literatura catalanes III. Miscel·lània Pere Bahigas/I.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1981.
- RIQUER, Martí de i COMAS, Antoni: *Història de la literatura catalana.* Dirigida per M. de Riquer. Vol. IV. Edicions Ariel. Esplugues de Llobregat (Barcelona) 1972.
- RODRÍGUEZ MARÍN, F.: *Cantos populares españoles.* Francisco Álvarez y Cia. Editores. Sevilla 1882.
- SALVINI, Luigi: *Canti Popolari polacchi.* Piccola Biblioteca Slava, cura di Ettore lo Gatto, XXII. Istituto per l'Europa Orientale. Roma 1932.
- SANCHIS GUARNER, Manuel: *Els pobles valencians parlens els uns dels altres.* 4 volums. Col. L'Estel. València 1965-1968.
- SEDÓ BORRELL, R.: «Notes folk-lòriques recullides i anotades per...» dins «El Llamp. Portaveu de les comarques de Gandesa i del Priorat». Any VII, núm. 169. 1928.
- SEGUÍ, Salvador: *Cancionero Musical de la provincia de Alicante.* Excma. Diputación Provincial. Alicante 1974. (Abrev. CMA).
- SERRA i BOLDÚ, Valeri: «Cançons de ronda» dins *Lectura Popular.* Biblioteca d'Autors Catalans. Vol. VII. Il·lustració Catalana. Barcelona.
- SERRA i VILARÓ, Joan: *Cançoner de Càlic.* Tipografia l'Avenç. Barcelona 1913.
- TIERSOT, Julien: *Histoire de la Chanson populaire en France.* Ed.

Plon Nourrite et Cie. Paris 1889.

VENY, Joan: *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)*. Biblioteca «Raixa», 128. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1982³.

VIDAL, Pierre: *Cansoner català de Rosselló y de Cerdanya. Vol. I. Corrandes*. Perpinyà 1885.